

Prof. E. Einile
huvitamineas Meemur, Eest.
14 VII 42.

K A R L A U N

R. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKONN

14 juulil 42
266

Diplom tööna
arvestada.
16. VII 42
E. Einile

A S J A D E T Ä H T S A M A I D L I I G I T U S I
R O O M A Õ I G U S E A R E N G L O O S .

(RES MANCIPI - RES NEC MANCIPI.
RES MOBILES - RES IMMOBILES)

A. B
2512.

T A R T U S .

Lüpetanud õigusteaduskonna cum laude 21. VII 1942. a.

Käesolev töö on 1.dets.1938.a.tunnustatud
II auhinna vääriliseks.

S I S U K O R D.

I. RES MANCIPI - RES NEC MANCIPI.

A. Sissejuhatus.

Allikaist.

B. Ajalooline ülevaade

I. Küsimusi: res mancipi - res nec mancipi

1. Tekkimise aeg
2. Familia-pecunia

II. Res mancipi loetelu.

1. Praedia (fundus) ja Italico solo.
2. Servi - orjad.
3. Quadrupedes, quae collo dorsove domantur.
4. Servitutes rusticorum praediorum.

III. Res mancipi omandamine.

IV. Erinevusi res mancipi - res nec mancipi vahel.

1. Avalikkus.
2. Auctoritas.
3. Natsionaalsus.
4. Tutela mulierum.
5. Pärandsõiguses.
6. Curator furiosi.
7. Census.

V. Res mancipi - res nec mancipi liigituse kadumine.

D. Teooriaid.

I. Mancipium'i mõiste.

II. Res censui censendo.

III. Res manu captae (sõjasaak).

IV. Res pretiosiores.

V. Riigikaise huvides natsionaalvarad.

VI. Põllumajanduslik põhivara.

VII. Sotsiaalsed ja individuaalsed hüvised.

VIII. Uusimaid vaateid.

E. Kokkuvõtte.

II. RES MOBILES - RES IMMOBILES.

A. Üldiselt.

B. Erinevusi enne monarhiat.

D. Kreeka õiguse mõjutusi.

E. Kokkuvõtte.

III. Kasutatud kirjandus.

I

RES MANCIPI - RES NEC

MANCIPI.

I. RES MANCIPI - RES NEC MANCIPI.

A. SISSEJUHATUS

Igal ajajärgul on anda midagi, mis on omane vaid temale ja igal rahvalgi samuti on omad väärtused, mis asuvad sügaval tema iseloomus, astuvad aga ajaloo valguse ette tema tegudes ja erisuunalises arenemises. Roomlaste nimi on enam kui miski muuga seotud suurepärase õigussüsteemi loomisega, mis praeguseni pole oma hiilgavat eeskujut kaotanud. Aga ometi sellesamas roomaõiguses esineb ka temagi arenguloo seas palju, mis jääb kordumatuks, sest see oli ainult ühekordseks sellel ajal ja sellele rahvale määratud. Nii on ka asjade liigitus rooma õigusloos *res mancipi - res nec mancipi*, üks nähtus, mis Rooma riigi lõppu ei suutnud näha, vaid iseenesest enne kadus. Miks? Aga küsimus kerkib ka teinepoolt: kas ta on kadunud, kas tema pole mitte ainult oma välist kuju muuttes veel võimsamaks muutunud, s.t. tuum on jäänud samaks. (Bonfante). Nii tekib küsimus, mis oli siis õieti *res mancipi* ja miks tegi vana ühiskond teravaid vahet asjade vahel, mis meile nii üheväärseiks on? Me tahame põhjust teada - aga enne seda me peame tundma käsitledava liigituse iseloomu, käsitledavate asjade kategooriate esinevu-

si ja neid selgeks taha ka püüame. On selged, vaatleme põh-
jusi, võibolla saab siiski mingisugusele otsusele jõuda!

A L L I K A I S T.

Just allikate vähesuse, veel enam aga nende kohati vasturääkivuste tõttu on võrratult palju raskusi tekkinud *res mancipi - res nec mancipi* probleemis. Ka on peamised allikad pärit ajast, millal nimetatud asjade liigitus oli peaaegu väljasurnud või suremas, mistõttu temast edasiantud teadete täpsuses kerkib kahtlusi.

1. Rooma õiguse tähtsaimas allikas "CORPUS IURIS CIVILIS'es" on Justiniani ajal valitsenud uute vaadete tõttu käesolevaks küsimuseks tarvilikkudest kohtadest üle käinud interpoleerijate käsi ^{1/}.

2. Suurima väärtusega küsimuse lahendamisel on olnud p.Kr.II sajandi lõpupoolel elanud juristi Gaius'e "INSTITUTIONES", leitud a. 1816. Veroonast ajaloolase Niebuhri poolt. Töö II osa käsitab eraldi asjaõigust ja 14 - 17 annab hea loetelu *res mancipi* jaoks.

3. Olulised on Severuste dünastia ajastu jurist Ulpiani "REGULAE" (eriti XIX, 1) ^{2/} ja tema kaasaeglaste juristide Papiniani ja Pauluse arvamused 1821.a. leitud "VATIKANI FRAGMENTIDES".

1/ BONF. C.d.d.r. lk. 177: mancipatio asendatud traditio'ga, *res mancipi* üldiselt *res*'iga.

2/ Ibid., lk. 177, fragmendid *ex corpore* Ulpiani.

4. Lisaks tuleb arvestada mittejuristide vastavaid käsitusi, neist Cicero, Varro, Pliniuse töid, Boethiuse kommentaare Cicero Topica kohta j.n.e.

B. A J A L O O L I N E Ü L E V A A D E

I. K ü s i m u s i r e s m a n c i p i - r e s n e c m a n c i p i l i i g i t u s e t e k k i m i s e j u u r e s .

1. T e k k i m i s e a e g .

Liigituse tekkimise aega on täpselt võimatu määrata. Ainult aega, millal ta juba esineb ja esinema peab on järeldatud üksikuist allikaist ja tähelepanekuist liigituse enese iseloomulike joonte juures.

1. Gaius kõneleb elevantidest ja kaameleist, et nad ei kuulunud *res mancipi* hulka seepärast, et ajal kui ".... *constituebatur quaedam res mancipi esse, quaedam nec mancipi*", neil nime polnud (*ne nomen quidem eorum...* " ^{3/}. Elevantid ja kaamelid said tuntuiks roomlasile Epeiruse kuninga Pyrrhose sõjakäigu kaudu a. 280.a. e.Kr. ja järelkult pidi sellel ajal olema kujunenud täppis *res mancipi* loetelu ^{4/}.

2. Et *mancipatio* juba XII-tahvliseaduse ajal esineb, tõendab osalt XII-tahvliseadus ise ja peale selle Gaius ja Paulus kumbki ühekordselt ^{5/}.

^{3/} GAIUS II, 16

^{4/} KARLOVA, R.R.II lk. 354.

^{5/} XII-tahvliseadus: "*cum nexum faciet mancipiumque...*" -
- GAIUS II. 47 kõneldes *res mancipi* usucapio keelust tutela agnatozumi puhul, ütleb: "*itaque ita lege XII tabularum cautum est*" - VAT.FR.50 (Paulus) "... *mancipationem et in iure cessionem lex XII Tabularum confirmat*" -vt.
KÜBL. G.d.r.R.lk.40 - BONF. Scr.g.v.II lk. 121.

3. Väljendus *n e c* ja mitte *n o n* kõneleb vanema aja poolt ^{6/}.

4. Sama tõestab ka *res mancipi* kirjutamine ühe "i"-ga, kuna hilisemal ajal tarvitatakse sama vormi kahe "i"-ga kirjutatuna (klassika ajastul *lex mancipii*, *causa mancipii*, *sui iuris et mancipii*, *redhibitio vitiosi mancipii* ^{7/}).

5. Liigitus oma iseloomult eeldab, et ta pidi tekki-
ma primitiivsel talupojaliku ühiskonna ajastul ^{8/}.

6. *Res mancipi* liigi väljakujunemine eeldab maapin-
na eraomandiks kuuluvust, mis pidi aga XII-tahvliseaduse
ajaks teostunud olema. See selgub *f u n d u s e* igamishor-
mide ja servituutide esinemisest XII-tahvliseaduses ^{9/}. Küb-
leri arvates võis maa eraomandiks muutumine alata varsti pea-
le *Servius Tullius* reformi (umb. a. 495 e. Kr.) ^{10/}. *Momm-*
sen asetab *res mancipi* - *res nec mancipi* liigituse täpsa väl-
jakujunemise just *Servius Tullius* reformi ajastusse ^{11/}. *Bon-*
fante väidab käsitledavat asjade liigitust põlvnevat mitte
ainult enne XII-tahvliseadust, millal küll ta nähtavasti oma
primitiivse iseloomu ümber kujundas, vaid juba antiiksete la-
dinlaste kommetest ja instituutidest ^{12/}.

2. F a m i l i a - p e c u n i a .

Üldiselt on vähe arvamusi *res mancipite* ja *familia*
samastamise vastu. *F a m i l i a* on tuletanud sanskriti=

-
- 6/ KARLOVA, R.R.II lk.354 - BONF. Scr.g.v.II lk.124.
7/ BONF.Scr.g.v.II lk.119 jj. - BONF.C.d.d.r.II lk.174,175.
8/ KARLOVA, R.R.II lk.354.
9/ KÜBLER, g.d.r.R.lk.37 - KARLOVA, lk.350 jj. - GIRARD,G.u.
S.d.r.R.lk.286.
10/ KÜBLER, G.d.r.R.lk.11.
11/ MOMMSEN, R.G.lk.510.
12/ BONF. Scr.g.v.II lk.117-129 (125,126).

=keelest sõnast " dhāman " ^{13/}, mis tähendas maja, või aset, moodustas roomlaste juures n.ö. " majavara ", haarates enese mõistesse ka perekonna ^{14/}. F a m i l i a vastandmõisteks oli p e c u n i a, tuletunud sõnast " pecus ", mis tähendab karilooma. Leitakse, et familia pecunia liigitus pidi tingimata selleks ajaks olema kadunud, kui ilmus res mancipi - nec mancipi, sest maa kuulus eraomandina res mancipi kategooriasse (f u n d u s), kuna f a m i l i a oli n.ö. majavara ^{15/}. Teiselt poolt arvab Mommsen esimesi res mancipi - sid ainult liikuva vara olevat ^{16/}. Kolmandalt poolt aga omakorda tõendab Bonfante res mancipid algselt kollektiivvara ja ka kollektiivmaaomanduse olevat ^{17/}.

R e s m a n c i p i oli kollektiivomand ja nimelt sugukonna kollektiivomand, mis oli sugukonna-pea kui sotsiaalse grupi esindaja ümber koondunud ja polnud kas üldse mitte võõrandatav, või seda ainult kogu grupi nõusolekul ^{18/}. Sinna kuulusid maa, orjad, tööloomad. Ülejäänud s.o. kariloomade, suhtes oli individuaalomand. Seega res mancipi on asjad perekondlikus patrimoniumis, res nec mancipi aga väljaspool seda ^{19/} ja res mancipi vastavad täiesti familia, res nec mancipi pecunia mõistele ^{20/}.

Riigi seisukohalt r e s m a n c i p i võttis

13/ BONF. C.d.d.r.II lk. 213 - IH.G.d.r.R.II lk.161 n.214 - MITTEIS, R.P. lk. 80.

14/ Ibid.

15/ GIRARD, G.n.S.d.r.R. lk. 275.

16/ MOMMSEN, R.G.lk. 510 n x)

17/ BONF. Scr.g.v.II lk.260-306.

18/ =Ibid.

19/ Ibid., lk. 302.

20/ Ibid., lk. 303.

hiljem individuaal-omandi iseloomu (dominium ex iure Quiritium), kuigi säilitas perekonna ulatuses kollektiivomandi mõiste 21/.

Kui aga *res mancipi* eraomandi tekkimisega siduda, siis muutub tema samastamine *familia*'ga küsitavaks 22/, või näib võimalik ainult selliselt, et *familia - pecunia* liigitus oli enne hävinenud, kui tekkis uus, s.o. aeglast üleminekut polnud 23/. XII-tahvli-seaduses esineb termin *familia - pecunia que* kogu varanduse (patrimoniumi) tähenduses, ja tõendatakse 24/, et samal ajal *familia* ja *pecunia* olid ise niivõrt samastunud, et üks kui teine esineda võis kogu varanduse tähenduses 25/.

Üldiselt aga ei tohiks vist enamuse vaade olla selles, et *res mancipi - res nec mancipi* - jätkab ürgsel aja-järgul juba tekkinud *familia - pecunia* vastand-mõistet (" on viimase nõrk järelkaja" 26/), vale olla.

II Res mancipi loetelu.

" Omnes res mancipi sunt aut nec mancipi " ütleb Ulpian 27/ tuues

21/ BONF. Scr.g.v.II lk. 305.

22/ KÜBLER, lk. 37.

23/ GIRARD, lk. 275.

24/ Ibid.

25/ MITTEIS, R.P.lk.80 seevastu, et familia võis tähendada kogu vara (ka pecunia't) mitte kunagi aga vastupidi.

26/ POKR. I.r.pr.lk. 332.

27/ ULP. XIX, 1.

edasi res mancipi loetelu järgmiselt: " Man-
cipi res sunt praedia in Itali-
co solo tam rustica qualis est
fundus, quam urbana, qualis domus;
item iura praediorum rustico-
rum voluti via iter actus aquae-
ductus; item servi et quadrupe-
des, quae collo dorsove domantur,
velut boves, muli, equi, *asini*. Ce-
terae res nec mancipi sunt".

See loetelu paistab esialgu olevat lihtne ja selge, kuid peame varsti seisma mõningate küsimuste ees, mis just pole selged ja minevikus on pealegi selliseid ebaselgeid küsimusi rohkem olnud ja arusaamisi, mis nüüd ümber lükatud, põhjustanud. Neile neljale res mancipi liigile on ju Puchta ja samuti Hugo lisandanud personae liberae in potestate, in manu või in mancipio ^{28/} ja Puchta veel üksinda isegi familia ehk hereditas per aes et libram ^{29/}, s.o. kõik mille juures tarvitati per aes et libram vormi ^{30/}. Selle asemel aga, et liberae personae paigutada res mancipi kategooriasse on Huschke püüdnud neist luua erilist perso-

28/ PUCHTA, C.d.I.II lk. 644 - BONF. Scr.g.v.II lk. 34.

29/ PUCHTA, C.d.I.II lk. 644.

30/ GAIUS I, 120 "Eo modo (s.o. per aes et libram) serviles et liberae personae mancipantur".

nae mancipi kategooriat ^{31/}, kuid see ega ka
eelmsed oletused ei tohiks õiged olla ^{32/}.

Ulpiani loetelu leiab tuge Gaiuse loetelust:

"mancipi sunt velut fundus in
Italico solo item aedes in Ita-
lico solo item servi et ea ani-
malia, quae collo dorsove doma-
ri solent, velut boves, equi, muli,
asini; item servitutes praediorum
rusticorum" ^{33/}.

Olgugi et toodud loetelud väga vähe erinevad, on
siiski nende erinevuste ja samuti kahe juristide kooli, pro-
kuliaanide ja sabiniaanide, vaadete seisukohast tekkinud
kahtlusi ühe või teise täpsuses. Lisaks sellele mitte ju-
ristidest Plinius kõneleb pärlite ^{34/} ja Tacitus ühe ku-
ju ^{35/} mantsipeerimisest, Varro aga üldiselt kõigi loomade
tradeerimisest, "traditionibus et emp-
tionibus dominium mutant" ^{36/} ja ker-
kib ka ülesse sellega kaasas küsimus, kas on alati samad ob-
jektid igas ajaloolises faasis - nii vanemas kui ka Gaiuse-
=Ulpiani aegses - kuulunud res mancipi kategoo-
riasse või on nende arv kunagi laiem või kitsam olnud?

Loetelu täpsamaks määramiseks vaatleme üksikuid res
mancipi liike eraldi.

31/ BONF. Scr.g.v.II lk. 35.

32/ BONF. Scr.g.v.II lk. 107 jj. Samuti glossaatorid laien-
dasid res mancipi loetelu kõigile kehalisile ja
liikuvale asjule.

33/ GAIUS, II, 14.

34/ PLINIUS, IX 35,117; IX 35,124 - BONF, Scr.g.v.II lk.30.

35/ TAC. Ann. I. 73.

36/ VARRO, De re rustica II, 7, 6; II 8, 3 - BONF. Scr.g.v.
II lk. 30.

1. P r a e d i a (fundus) ja I t a l i c o
s o l o ^{37/}.

Ainult praedia in Italicis solo, kusjuures solum Italicum oli arvatavasti kindlapiiriline ^{38/}, võis olla omandiks ex iure Quiritium, kuna provintsi maa-ala oli res nec mancipi, mille kohta võis olla ainult possessio - ta oli kogu Rooma rahva omand ^{39/}. Provintsi maa-ala ex iure Quiritium omandiks muutmise ümber kees kord võitlus, kuid G. Gracchuse poolt püstitatud keeld selle kohta jäi ka hiljem n.ö. dogmaks ^{40/}, kuna aga praktilisest seisukohast provintsiaalne valdus mitte millegi poolest ei erinenud eraomandist olles kasutusel põlisrendi alusel ^{41/}.

Res mancipi oli maa väljaspool solum Italicum'i, kui talle oli antud ius Italicum ^{42/}, mille läbi ta oli maksuvaba ja temale oli dominicum ex iure Quiritium võimalik ^{43/}.

2. S e r v i - o r j a d .

Ori oli õigusobjekt, asi (servi res sunt), oli res mancipi.

37/ KARLOVA, R.R.II lk. 353: fundus = "maatükk õigustahte objektina", praedium = maatükk majanduslike huvide objektina.

SOHM, Iust. lk. 356 n.5: fundus on majandusliku terviku moodustav talu (Landgut); praedia urbana on linna ehitusplats.

DENB., Pand lk. 196 n.1: fundus laiemas mõttes haarab ka maja.

38/ KARLOVA, R.R.II lk. 348.

39/ GAIUS II, 7 "In provinciali solo... dominium populi Romani est vel Caesaris, nos autem possessionem tantum et usumfructum habere videmur".

40/ KÜBLER, G.d.r.R.lk. 124.

41/ KÜBLER, G.d.r.R.lk. 124 - GIRARD, G.u.S.d.r.R.lk. 286 - POKR. I.r.pr. lk. 333 - G. Gracchuse reformi põhjust arvab Mommsen peituvat riigitulude säilitamises, sest fundus Italicus oli

3. Quadrupedes, quae collo
dorsove domantur,
s.o. " neljajalgset, kes kaelalt ja turjalt (seljalt) talt-
sutatakse " s.o. veo- ja tööloomad (armenta et iumenta) 44/
" Elefanti et cameliquamvis col-
lo dorsove domentur, nec mancipi
sunt quoniam bestiarum numero
sunt " 45/. Elevantid ja kaamelid olid roomlasile kuni
Heraklea lahinguni a. 280.e.Kr. tundmata 46/ ja seepärast
olguigi ka, et veo- ja tööloomad, siiski ka mitte hilisemal
ajal res mancipi.

Edasi aga ilmneb sabiaanide ja prokuliaanide vaade-
te vastolu. Gaius kirjutab: " ... et nostrae quid-
em scholae auctores statim ut
nata sunt mancipi esse putant:
Nerva vero et Proculus et cete-
rae diversae scholae auctores non
aliter ea mancipi esse putant,

maksuvaba, Kübler aga ager publicus'e varanduseta
isikuile valduseks mineku soodustamiseks, kuna seni
ta oli sattunud just võimsama ja jõukama kihi kätte.
Selline erinevus kestis seni kui alles uuest pealin-
nast Bosporuse kaldalt ta muudeti (Cod.7,31,1).

42/ KÜBLER, G.d.r.R. lk. 124.

43/ BONF. C.d.d.t.II lk. 170.

44/ KARLOVA, R.R.lk. 356.

45/ ULP. XIX, 1 sama GAIUS II, 16: " Item ferae bestiae nec
mancipi ~~nec mancipi~~ sunt, velut ursi, *leo*nes, item ea
animalia, quae fere bestiarum numero sunt, veluti ele-
fanti et cameli; ed ideo ad rem non pertinet, quod
haec animalia etiam collo dorsove domari solent..."

46/ KARLOVA, R.R.lk. 354.- BONF. Scr.g.v.II lk.30 - BONF.C.d.
d.r.II lk. 172.

q u a m s i d o m i t a s u n t... " 47/ s.o. et sa-
binaanid (ka Gaius luges ennast sabiniaaniks) väitsid loo-
mi r e s m a n c i p i olevat juba nende sündimisest
alates, siis kui nad ainult töö- ja veoloomade liiki kuulu-
sid. Prokuliaanid seevastu aga nende taltsutatud olekust ja
tööks-veoks kõlbulikeks muutumisest alates. Juhul aga, kui
loom oma loomult osutus taltsutamatuks, olgugi et taltsuta-
tavate liiki kuulus, siis Gaiuse sõnade järele prokuliaanid
lugesid teda siiski r e s m a n c i p i'ks kui ta selli-
sesse ikka jõudis, millises sama liiki loomi tavaliselt talt-
sutati 48/. Küsimuseks on, kumb vaade algelisem ja õigem oli
ja siin kõneleb viimase poolt asjaolu, et veo- ja tööloomad
tõelist põllumajanduslikku väärtust omasid, kui nad rakendus-
kõlbulikud olid, mitte varem 49/. Samuti ütleb Cato metsi-
kuid hobuseid, hobueesleid ja eesleid f a m i l i a s s e
mittekuuluvat 50/. Ulpian a d S a b i n u m kirjutab:
" q u o r u m (instrumenta fundi) i n n u m e r o
s u n t b o v e s d o m i t i.... " 52/.

†raegusaja rooma õigusloolaste arvamused selles
küsimuses erinevad 51/.

47/ GAIUS, II - 15.

48/ GAIUS II, 15 "... cum ad eam aetatem pervenerint, quae
domari solent".

49/ BONF. C.d.d.r. II lk. 173.

50/ CATO De re r. 138: " mulis equis asinis feriae nullae ni-
si si in familia sint" - juhul kui muidugi on õige,
et familia on res mancipi. BONF. C.d.d.r. II lk. 173.

51/ Dig. 33, 7, 8.

52/ GIRARD, G.u.S.d.r.R.lk. 274 pooldab täielikult sabiniaa-
nide seisukohta. Teised mitte: KARLOVA, R.R. II lk.
357. - PUCHTA, C.d.I.lk. 644 - Z.d.S. St. X lk. 166.

4. S e r v i t u t e s r u s t i c o r u m
p r a e d i o r u m

on ainukesed inkorporaalsed õigusobjektid *res man-
cipi* kategoorias ^{53/}, sealjuures servituutide hulgast
ja üldse õigustest *in aliena re* vanimad ^{54/}.

Provintsiaalsed servituudid, mis on loodavad "*sti-
pulationibus et pactionibus*" pole *res mancipi*, vaid on
res nec mancipi ^{55/}.

Vaieldakse aga, kas kõik itaalia maaservituudid ^{56/}
on *res mancipi* olnud või pole mitte kõik ja nimelt ainult ne-
li Ulpiani poolt loeteldud ^{57/}. Gaius kõneleb ainult maaser-
vituutidest üldiselt kui *res mancipi* ^{58/}. Nimeta-
tud neli servituuti on vanimad (juba XII-tahvli seaduses
loeteldud) ja võiks arvata, et sabiniaanid ainult neid üld-
se servituutideks tunnustasidki ja seepärast Gaius sabiniaa-
nidele järgnedes ei leia üldse tarvet mainidagi neid üksi-
kult - Ulpian aga prokuliaanina arvestab rohkema arvu maaser-
vituutidega ja loetleb seepärast eraldi, millised on *res
mancipi* ^{59/}, Seevastu aga ka Ulpian võis mõelda kõiki

53/ GAIUS II, 17 "... item fere omnia quae incorporalia sunt,
nec mancipi sunt, exceptis servitutibus praediorum
rusticorum".

54/ DERNB. Pand. I lk. 446.

55/ DERNB. Pand. I lk. 610 - KÜBLER, G.d.r.R.lk.164 - SOHM,
Ins. lk. 445. DERN.: "stipulatio on rooma, pactio
peregriinlik instituut".

56/ Dig. 8,3,1,1: "In rusticis computando sunt aquae haustus,
pecoris ad aquam adpulsus, ius pascendi, calcis
coquendae, harenae fodiendae".

57/ Via iter actus aquaeductus.

58/ GAIUS II, 14 "... item (mancipi sunt) servitutes praedio-
rum rusticorum";

II, 17 "... nec mancipi sunt, exceptis servitutibus
praediorum rusticorum";

II, 29 "... rusticorum (iura) veso etiam mancipari
possunt".

59/ BONF. Scr. g.v.II lk. 106.

servituute (rohkem kui neli) r e s m a n c i p i'tena, sest sõna " v e l u t i " tõlkides " näiteks " või "nagu" võimaldab seda mõelda ^{60/}. Üldiselt aga omab tähelepanu, et kõik maaservituudid omavad mitmeid eesõigusi linnaservituutidest (nagu kadumises n o n u s u s e kaudu, igamises, o p e r i s n o v i n u n t i a t i o's jne), mis sobib nende kui r e s m a n c i p i iseloomuga ja on relatiivseks tõendiks kõigi maaservituutide r e s m a n c i p i kategooriasse kuulumiseks ^{61/}.

Ka käesolevas küsimuses, nagu selgub, samuti praegusaja õigusloolaste vaated erinevad ^{62/}.

Kas r e s m a n c i p i kategooria on ajajooksul muutunud? Eelmainitud pärlite ja kuju mantsipeerimine langevad argumentide seast ära, sest tõenäolik, et Plinius tarvitab väljendust m a n c i p a t i o üldiselt võõrandamise või müümise mõistes;kuju ei mantsipeeritud üksikuna, vaid mantsipeerides maatükki (hortus - aed) oli ta selle aktsessoorne osa ^{63/}.

Kuna Varro kõneleb loomade, ka veo- ja tööloomade, tradeerimisest, siis on Voigt sellest teinud järelduse, et Varro ajal nad veel r e s m a n c i p i polnud. See ei saa aga õige olla, sest siis oleks pidanud res mancipi

60/ BONF. C.d.d.r.II, lk. 171.

61/ Ibid., lk. 172, Scr.g.v.II lk. 107 n.1.

62/ POKR. I.r.pr. lk. 341, 342 eti zetõre servituta otnosjatsja k r e s m a n c i p i.

KRÜGER, Z.d.S.St. XII lk. 158, " pole tähtis, kas anti mõnele revituudile nimetus res mancipi või ei, tähtis on, et nad ometi olid kõik mantsipeeritavad".

63/ BONF. Scr. g.v.II lk. 151 - 155.

koosseis olenevalt rahva elatumisviiside muutumisest ja uute veo- ja tööloomade (elevandid ja kaamelid) esile kerkimisega teissuguseks kujunema, kui ta kujunes 64/.

Tõenäolik, et Varro samuti *m a n c i p a t i o*'t tarvitab *p r o e m p t i o*, või kõneleb metsikuist, kodustamata loomist 65/.

On aga küll mitmeid arvamusi just vastupidi selle poolt, et varemail aegadel *r e s m a n c i p i* hulk oli suurem ja koosnes liikuvaist asjust, esmajoones orjadest ja loomadest 66/.

III. *Res Mancipi* omandamine 67/.

Rooma juristid eraldasid varakult omandus- ja vastutusõiguse teineteisest, millised võisid seega ühe ja sama asja suhtes kuuluda erinevatele isikuile. Omandusõiguse ülemineku viisid ent jagunesid *i u s c i v i l' s e i k s* (*i u s Q u i r i t i u m*) ja *i u s g e n t i u m' i s t* põlveneväiks. Kuid samas peitubki asjaolu, mis küll paremini kui miski muu iseloomustab *r e s m a n c i p i* objektide liiki ja see on, et *r e s m a n c i p i* oli omandatav *a i n u l t*

64/ BONE. Scr. g.v.II lk. 110 - 117.

65/ Ibid. 110 - 117, C.d.d.r.II 172, 173.

66/ MOMMSEN, R. G. lk. 510.

PUCHTA, Cd.I.lk. 644 jj.

BEKKER, Z.d. S.St. XXX, lk. 26.

67/ KÜBLER, G.d.r.R., lk. 38 jj.

i u s c i v i l' sete omandamisviiside kaudu, millised omakorda aga iseloomustab kindel vorm, pidulikkus ja avalikkus.

Neist pidulikest omandamisviisest " m a n c i - p a t i o ^{68/} juba olles keeleliselt res mancipitele lähemal kui teine, i n i u r e c e s s i o, oli ainuüksis res mancipile võimalik ja lubatud ^{69/}, kuna in iure cessio oli samahästi ka r e s n e c m a n c i p i juures kasutatav. Mommseni arvates on m a n c i p a t i o olnud algselt ainukene ja üldine omandamisviis niihästi res mancipi kui ka res nec mancipi jaoks, kuid alles hiljem ja nimelt peale Servius-Tulliuse reformi on muutunud ainuüksis res mancipitele nõuetavaks ^{70/}. M a n c i p a t i o pidi kord küll olema tõeline ostu-müügi toiming, kuna talles alles hiljem rahamüntide ilmudes imaginaarne iseloom ka juurde tuli. Tegevus mancipatio akti juures (vase kaalumine ja kaalu külge löömine ehtsuse proovimiseks) tõendab täiesti selgesti seda ^{71/}.

68/ GAIUS I, 119: "Est autem mancipatio...imaginarium quaedam venditio, quod est ipsum ius proprium civium Romanorum est. Eaque res ita agitur: adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et praeterea alio eiusdem conditionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, is qui mancipit, aes teneus ita dicit: HUNC EGO HOMINEM EX QUIRITIUM MEUM ESSE AIO ISQUE MIHI EMPTUS ESTO HOC AERE ^{AENAEQUE}LIBRA; deinde aere percutit libram idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco".

69/ LEONHARD, Realenz.art."res mancipi": kas mancipatio res nec mancipi suhtes oli üleliigne või koguni võimatu? Kui mancipatio eneses traditiot sisaldas, siis põhimõttel „superflua non nocet“ oleks võimalik res nec mancipi mantšipeerimine. Vastu: SOHM, Inst.lk. 263 - GIRARO, G.u.S.d.r.R.lk.274,317.- BONF.C.d.d.r. II lk. 175.

70/ MOMMSEN, R.g.lk. 150 seevastu LEONHARD, Inst. 276 "Kas siis ka igapäevast leiba pidi pidulikult ostma?"

71/ Rahaks olid vaskkangid ja neid pidi igakord kaaluma. KUNKEL, Realenz.art."mancipatio" ütleb, et mancipatio on

In iure cessio toimus "per tres personas, in iure cedentis, vindicantis, addicentis"^{72/}, need olid müüja, ostja ja kohtunik (praetor). Kohtupidamise asukohast ja kohtupäevadest sõltudes oli ta tülrikam toiming kui mancipatio ja seepärast vähemtarvitatav ja ka varem kaduv viimasega võrreldes^{73/}.

Usucapio võimaldas ius civil'se omanduse, kui mingisugusel põhjusel omandus seaduspäraselt üle ei läinud ostjale^{74/} ja eeldas teatavat aega valdust, bona fideid ja iustus titulus't^{75/}.

Traditio oli lihtne käest-kätte andmine, võimalik ainult res nec mancipi puhul ja pärit ius gentium'ist^{76/}.

on algusest peale olnud imaginaarne toiming, samuti Leist. On veel teissuguseid arvamusi, näit. RABEL, Z.d.S.St. XXVII lk. 300 jj.

Oluline on millal mancipatio osutub tühiseks. Nagu eelpool (lk. nr. 19) on öeldud - oli mancipatio võimalik ainult res mancipite jaoks, vastasel korral, s.o. res nec mancipi puhul osutus ta tühiseks. Kui puudus vastav arv (viis) tunnista-jat või polnud nad kõik täisealised või Rooma kodanikud, osutus toiming samuti tühiseks. Ja lõpuks iga lisandus mancipatio akti juures öeldavaile sõnadele (tingimus, tähtpäev) tühistas akti. Ostja ja müüja osavõtuta ei tulnud akt üldse toime. Vt. GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk. 324, 325.

72/ GAIUS II, 24.

73/ GIRARD, G.u.S.d.r.R., lk. 320 n.2: viimast korda kindlaks tehtav a. 293 p. Kr.

74/ Kas res mancipi tradeeriti või mantsipeerija ise polnud omanik seaduslikult.

75/ Algselt vist nõuti ainult valdust, bona-fide ja iustus titulus liitusid hiljem.

76/ GIRARD, G.u.S.d.r.R.lk. 320: varem al ajal ei võimalda-nud ka res nec mancipitele omandit.

IV ERINEVUSI RES MANCIPI - RES NEC MANCIPI
VAHEL.

Tuleb lähedalt selgusele jõuda res man-
cipi ja res nec mancipi õiguslikkudes
erinevustes, et tulemusi koos res mancipite loe-
teluga rakendada käsitledava liigituse tekkimise põhjuste
vaatlemisel.

Enne seda aga mainin veel kord res mancipi võõran-
damist ainult ius civil'ses võõran-
damisvormis, niihästi omandaja kui ka võõrandaja
selles isiklikku kaastegevust ~~selles~~
ja igasuguste lisanduste keeldu ettenäh-
tud formaalsuse piires 77/.

1. Avalikkus.

Mancipatio juures pidid tunnistajaiks ole-
ma vähemalt viis täisealist ja rooma kodakondusest isikut.
Sellise instituudi tekkimist on püütud küll selgitada mit-
mel viisil 78/, kuid tema ülesandena avalikkude (rahva kaas-

77/ supra lk-d 18//.

78/ Gaiuse väljendusest "praesentibus amicis" (Gaius II,25)
on püütud tunnistajate instituuti kujutada sellisena:
kummalegi pooltest oli kaks abilist (amicus), kelle
ülesandeks polnud mitte niivõrt tunnistada kui just või-
maliku tüli puhul jõuga abistada. Viies oli erapooletu.
IH. G.d.r.R. lk. 149 n. 58a. mancipatio alguses toimus
ainult kogu rahva ees, hiljem asendas rahvast viie klas-
si esindus, igast klassist üks esindaja.
BEKKER, Z.d.S.St. XXX lk. 59, n.7." non minus quam quin-
que " eeldab, et võib ka rohkem tunnistajaid olla. Teis-
te per aes et libram toimingute (testament) juures
nõuti ka rohkem tunnistajaid. Viis arvatavasti on mingi
ebausu arv. KARLOVA, R.R.II lk. 370, sagedased arvud on
5 ja 10, sest käel on 5 sõrme, kahel käel 10.

kodanike) huvide esindamist on kõikide poolt jaatatud.

" M a n c i p a t i o " kujutab eneses mitte ainult ost- ja müüja omavahelist, vaid avalikku õigustoimingut, kus tunnistajail on ülesandeks valvata selle seaduspärasuse järele (kontrolliv ülesanne) ja sõlmitud toimingut mitte unustada ^{79/}. I n i u r e c e s s i o toimuvana magistraadi ees on samasugune avalik õigustoiming magistraadi kui ametniku läbi ^{80/}. Seega r e s m a n c i p i oli võõrandatav avaliku toiminguga.

2. A u c t o r i t a s.

M a n c i p a t i o sisaldas eneses actio auctoritas'e, mida võis kasutada mancipatio teel r e s m a n c i p i ostja selle asja võõrandaja vastu, kui viimne mitte polnud omanik e x i u r e Q u i r i t i u m, vaid keegi kolmas, olles asja omanik, nõudis ostjalt oma asja r e i v i n d i c a t i o abil. Omanikul e x i u r e Q u i r i t i u m oli alati oma asja nõudmiseks selle sattumisel kellegi võõra valdusesse hagi, mida nimetati r e i v i n d i c a t i o. Res nec mancipi jaoks arvatavasti vanemal ajal rei vindicatio't ei olnud võimalik kasutada ^{81/}.

Mancipatio kaudu võttis võõrandaja enesele vastutuse (a u c t o r i t a s) selles, et asi tema omand e x

79/ KÜBLER, G.d.r.R. lk. 39.

80/ Ibid.

81/ GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk. 369.

iure Quiritium on ja seega ka ostja omandiks ex iure Quiritium saab. Actio auctoritas tema vastu oli ostuhind in duplum.

Nii oli res mancipi omandamisel mancipatio kaudu omandajal alati kindlustus kahekordse hinna ulatuses; actio auctoritas kaitses tema omandiõigust.

3. Natsionaalsus.

"Mancipatio locum habet civis Romanos et Latinos coloniaris Latinosque Junianos eosque peregrinos, quibus commercium datum est"^{82/}. Alguses oli mancipatio ainult rooma kodanikele (cives) lubatud, aja-
jooksul lubati ka koloniaaridele, juniaanidele ja lõpuks privilegeriti ka mõningaid peregrine^{83/}.

4. Tutela mulierum.

Naised olles agnaatide hooldamise all ei omanud iseseisvalt res mancipi võõrandamise õigust, vaid vajasid selleks tutor'i nõusolekut (auctoritas)^{84/}. Sellises naiste poolt res mancipite võõrandamise keelus nähak-

82/ ULP. XIX, 4.

83/ KÜBLER, G.d.r.R. Samuti polnud peregriinil usucapio ega in iure cessios esinemise õigust.

84/ ULP. XI, 27.

se kaitset naiste r e s m a n c i p 'itega kergemeelse käitumise vastu ^{85/}, aga just hooldatule lähedaste isikute, mitte hooldatu enese huvides ^{86/}. XII-tahvli seadus keelab res mancipi igamise kui viimane on võõrandatud naise poolt ilma tutori nõusolekuta ka isegi siis, kui omandajal on b o n a e f i d e i (ühel alusel r e s f u r t i n a e või r e s v i r a p t a e'ga) ^{87/}.

5. P ä r a n d u s õ i g u s e s .

Rooma juristid ise ja ka paljud rooma õiguslõulased on olnud arvamusel, et pärandaja omas testamendis täieliku pärandamisvabaduse ka legaatide suhtes, kuid teisalt tõendatakse vastupidist ^{88/}. Kui XII tahvli seaduse lauses: u t i l e g a s s i t s u p e r p e c u n i a t u t e l a v e s u a e r e i i t a i u s e s t o " mõista p e c u n i a a l l r e s n e c m a n c i p i ^{89/}, siis on legeerimis-vabadus sellega lubatud ainult r e s n e c m a n c i p i t e suhtes, kuna f a m i l i a r e s p. r e s m a n c i p i testeerimine isikuile väljaspool s u i h e r e d e s'i oli võimalik ainult viimaste puudumisel ja nõudis toimingut rahvakoosoleku või tunnistajate

85/KÜBLER, G.d.r.R. lk. 34.

86/ Ibid. lk. 35.

87/ Ibid., lk. 35 (XII t.s.V, 2).

88/ Dig. 50,16,120: " verbis legis duodecim tabularum his uti legassit suae rei, ita ius esto latissima potestas tributa videtur et heredis instituenti et legata et libertates tandi, tutelae quoque constituendi". Seevastu vt. KÜBLER, G.d.r.R. lk. 58 jj.-

BONF. Scr. g.v.II lk. 206 jj.

89/ GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk.247 n.3, lk. 275 n.2., lk.285, kogu varandust märgiti kord familia kord pecunia ja ka koos familia-pecuniaque; seevastu MITTLEIS, P.R. lk.80 pecunia mitte kunagi varanduse üldtähenduses.

ees 90/.

6. C u r a t o r f u r i o s i .

Curator furiosi oli võimeline furiosuse varandusest ainult res nec mancipi võõrandamiseks 91/. See küsimus on osalt vastuväiteid leidnud 92/, kuid võimalik, et keeld esines vanemal ajal ja hiljem kadus 93/.

7. C e n s u s .

Ükski tekst ei ütle otsekohe, et res mancipi oleksid mingisugusel ajal olnud ainukesed tsenseeritud asjad 94/ s.o. res censui censendo, kuid see on siiski usutav 95/. On tõenäollik, et res mancipi'te alusel reguleerus alguses klassidesse jaotus 96/.

V RES MANCIPI - RES NEC MANCIPI LIIGITUSE

KADUMINE 97/.

Nagu eelpool selgunud - mängis res mancipi - res nec mancipi liigitus ius ci-

-
- 90/ KÜBLER, G.d.r.R. lk. 65 - KARLOVA, R.R.II lk. 358 - MITTEIS, R.P. lk. 82 - seevastu aga GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk. 875 n.l.
- 91/ XII-t.s. V 7: "si furiosus escit, adgnatum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto". KARLOVA, R.R. II lk. 358 - MITTEIS, R.P. lk. 81.
- 92/ GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk. 247 n.3.
- 93/ MITTEIS, R.P. lk. 80, 81.
- 94/ BONF. Scr. G.v.II lk. 204.
- 95/ Ibid. lk. 204, 205.
- 96/ Ibid. lk. 206 - POKR. I.r. pr. lk. 332.
- 97/ KÜBLER, G.d.r.R. - GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk-d 282-290. BONF. Scr. G.v.II lk-d 306-326. KARLOVA, R.R. II lk-d 960-964. - POKR. Ist.r. pr. 352-384.

v i l e j a i u s g e n t i u m olulist osa, sest oli ju r e s m a n c i p i omandamine vaid i u s c i v i l' sel omandamisviisil võimalik. Rooma riigi laienemise-ga territoriaalselt kui ka rahvastiku arvult ja kaubandus-liku läbikäimise ulatuslikumaks muutumisega jäi endine ius civile kitsaks, tülikaks ja pidurdavaks ning elu ise lõi eeldused ius gentiumi arenguks. M a n c i p a t i o ja i n i u r e c e s s i o ei leidnud oma keerulisuse ja tülikuse tõttu tihti enam kasutamist ja preetorlik õi-gus (ius praetorium, ius honorarium) õigusnorme elule lähemale tuues tasandas endist teravat vahet i u s g e n t i u m' i ja i u s c i v i l e vahel. Asjaõiguse alal i u s g e n t i u m tungis preetori õiguse kaudu asja omandusõigusesse - muutes tähtsusetuks vahe r e s m a n c i p i ja r e s n e c m a n c i p i vahel.

Oli varem al ajal keegi saanud r e s m a n c i p i t r a d i t i o läbi, siis ei saanud ta selle asja üle omandit, vaid ainult valduse. Oli ta saanud r e s m a n c i p i küll m a n c i p a t i o või i n i u r e c e s s i o teel, kuid mitteomanikult, siis oli tal samuti ainult valdus. Omanikuks sai ta alles u s u c a p i o teel. Va-hepeal, s.o. enne omanikuks (dominus ex iure Quiritium) saamist, võis aga asi sattuda mõne võõra isiku kätte ja valdajal polnud mingit hagi oma õiguse kaitseks. Veel enam, asi võidi r e i v i n d i c a t i o'ga temalt välja nõu-da ja nõudjaks võis olla see, kes r e s m a n c i p i t r a d i t i o teel võõrandas. Ka a c t i o a u c -

t o r i t a s't vöörandaja vastu polnud.

Siin astus vahele preetor. Muidugi ei saanud preetor anda sellisele valdajale kviriitset omandiõigust, kuid preetor eeldas, nagu oleks ta selle juba u s u c a p i o teel saanud, ja andis sellise oletatava omandi kaitseks h a g i - a c t i o P u b l i c i a n a, milline kaitses kõigi, mitte ainult kviriitse omaniku vastu ^{98/}. Nii oli aga tekkinud asjale kahekordne omandusõigus, kviriitne, mis kestis edasi, ja preetori poolt antud bonitaarne ^{99/} - i n b o n i s e s s e, kusjuures esimene oli ainult n u - d u m i u s. Sellise kaksikomandi säilitas ka monarhia periood ^{100/} kuni a. 530. Justinian ta sõnaselgelt dekreediga " d e n u d o e x i u r e Q u i r i t i u m t o l l e n d o ^{101/}tühistas ^{102/}.

Mancipatio ja in iure cessio kaotasid oma juriidilise tähtsuse, ainult esimene neist vana harjumuse põhjal kohati edasi püsis. Ida-Rooma seadusandluse sfäärist väljaspool - langobardide ja frankide juures - leidub ta veel IX sajandist ^{103/}.

Res mancipi - res nec mancipi liigituses oli ka muudest uuendustest tingituna tekkinud langus. Peregriinid olid varem üldse kviriitsest omandiõigusest välja suletud,

98/ Kviriitse omaniku vastu kaitses exceptio rei venditae et traditae.

99/ KÜBLER, G.d.r.R. lk. 162, Theophilos nimetas esimesena bonitaarseks omandiks.

100/ peamiselt hagide kaudu.

101/ Cod. 7, 25.

102/ " /ius Quiritium/... antique subtilitatis ludibrium... quod nihil ab aenigmatum discrepat ... est vacuum et superfluum". - nii hindab Just. aegne seadusandl.

103/ BONF. C.d.d.r.II lk. 177 - KUNKEL, Realenz.art. "mancipatio" - languse tundemärke juba II saj.p.Kr.

kuid Caracalla konstitutsiooniga a. 212 kadus vahe pere-
griinide ja roomlaste vahel. Erinevus Italico solo ja
provintsi maa-ala vahel kadus lõplikult Diokletianuse uue
administratsiooniga. Agnaatide tutela mulierum kadus lex
Claudiaga jäädes vaid vabakslastuile ja emantsipeerituile.
Theodosiuse ja Hadrianuse ajal kadus ta lõplikult ^{104/}.

Seega eeldused käsitledava asjade liigituse kadu-
miseks olid kõigiti olemas. Ta oli ka juba tegelikult kadu-
nud, kui siis viimati Justinian Digesta'de koostamisel a.
531. kui " i n u t i l e s a m b i q u i t a t e s "
(tarbetud kahemõttelisused) tühistas ^{105/}.

^{104/} GIGARD, G.u.S.d.r.R. lk. 245.
^{105/} COD. 7,31, 5.

D. T E O O R I A I D

Kui eelmist osa võiks iseloomustada jutustusena või kirjeldusena sellest, k u i d a s ja m i l i s e - n a esines käsitletav liigitus rooma õigusloos, siis algav osa pigem tahaks olla vastus küsimusele, m i k s tekkis selline asjade liigitus ja enne seda veel lühidalt, miks väljendus ta sõnas " m a n c i p i " .

I M A N C I P I U M ' i M Ō I S T E .

Mis tähendab m a n c i p i u m , m a n c i p a - t i o ja m a n c i p a r e ?

Etümololoogiliselt on m a n c i p a r e tuletunud sõnades m a n u s ja c a p e r e (manu capere = käega haarama ^{106/}). M a n c i p a t i o (mancipium)^{107/} tähendab vastavat toimingut s.o. käega haaramist või ka käega haaratavaid esemeid ^{108/} . M a n c i p i on kontraheeritud genitiv m a n c i p i u m ' i s t ^{109/} ja r e s

106/ KÜBLER, G.d.r.R. lk. 39. Selline on ühine kõigi arvamus.

107/ MOMMSEN, Z.d.S.St. XXIII lk. 438: vanem vorm oli m a n - c u p i u m .

108/ BONF. C.d.d.r.II lk. 173; Scr. g.v.II 94 jj.

109/ BONF. C.d.d.r.II lk. 173; Scr. g.v.II lk. 69.

m a n c i p i tähendaks seega k ä e g a h a a r a -
t a v a i d a s j u ^{110/}. Nüüd aga asume mõiste selgi-
tusele, sest lihtne tõlge ju ei ütle midagi.

Manus (munt) on võimu sümbol ja oli alguses laie-
ma tähendusega kui hiljem, millal ta lõpuks piirdub ainult
perekonnaõiguses esinemisega ^{111/}. Ühelt poolt arvatakse
siis, et m a n c i p i u m tähendas ainult "oma võimu
alla saamise toimingut " ^{112/}. Teiselt poolt aga, et m a n -
c i p i u m tähendas ka "oma võimu all olevaid asju",
s.o. omandust (Bonfante). Res Mancipi oleksid seega
o m a n d i s s e k u u l u v a d a s j a d ^{113/}. Pri-
mitiivse rahva juures on selline abstraktse mõiste väljen-
damine konkreetselt väga sagedane ^{114/}.

II RES CENSUI CENSENDO ^{115/}.

Juba ammust ajast on viidud seosesse r e s m a n -
c i p i ja r e s c e n s u i c e n s e n d o ja
selletõttu ka r e s m a n c i p i - r e s n e c m a n -
c i p i liigituse põhjusi otsitud c e n s u s e loomi-

110/ SOHM, Inst. lk. 262 tõlgib " handgriffsfähige Sachen",
käegahaaranguks võimalikud asjad - LEONHARD, Realenz.
art. res Mancipi, kas mitte "handgriffs-dürftige".

111/ TH.G.d.r.R. I lk.162, naus = dominium + potestas, s.o.
paterfamilias - kogu võim familias, käai on õieti
võimu teostuse vahend. Seev. MITTEIS, R.P.lk.76,
manus ja potestas on sama võimu kaks väljendust, hil-
jem nad erinevad ja manuse mõiste kandub ainult pe-
rek. õigusesse.

112/ Viide 110.

113/ BONF. C.d.d.r.II lk. 174.

114/ Ibid. - MOMMSEN, Z.d.S.st. XXIII lk. 438.

115/ Enne seda oleks veel mainida, et on mõningaid veel vä-
hem silmapaisvaid teooriaid liigituse tekkimise koh-

sest. Formaalset ja avalikku võõrandamist tõlgitsetakse
tarvilikkusena " hindamisele alluvat kodanike vara tähis-
tada " 116/.

Kas aga r e s m a n c i p i olid ainukesed
r e s c e n s u i c e n s e n d o, pole kindel. Tei-
seks, oleks raske uskuda, et sellist sügavat erinevust
oleks saadud seadusandlikul teel luua 117/. Arusaadavam
oleks, et tsensuse puhulgi hindama hakati just asju, mis
juba varem ühiskondlikult suuremat väärtust omasid, s.o.
" vana vaade (familia ja pecunia jaotus) ja uued tingi-
mused (census) segunesid 118/.

III. RES MANU CAPTAE (SÕJASAAK).

See teooria oma puhtal kujul on uuemaaegsete uuri-
muste põhjal vähe pooldatav 119/. Tema lähtekohaks on ühe-
külgselt m a n c i p i u m'i mõiste analüüs. Ihering
luues pildi rooma õiguse vaimust ütleb, et mõök ja väevõim
on loonud Rooma riigi, mõök on tema õiguse sümbol ja room-
lase tõeline omand on ka vaid see, mida ta mõõga ja väevõi-

ta olnud, millised küll loodud, kuid peale loojate
eneste omaksvõtmist vähe leidnud. BEKKER, Z.d.s.St.
XXX lk. 26 jj. seob liigitust kaubanduslike artik-
litega nüüdinaedel; LEONHARD, Realenz.art.res.manc-
cipi: HUSCKE püüab leida liigituse tekkimist usulis-
telt põhjustelt.

116/ JÖRS, G.u.S.d.r.R. lk. 85.

117/ supra lk. 25 " census ".

118/ POKR. I.r.pr. lk. 332.

119/ KARLOVA, R.R.II lk. 354, ütleb samuti, et res mancipi
olid sõjasaagiks võetud asjad, kuid samas natuke
edasi, et roomlane oli siiski esmajoones põllumees
ja siis alles sõdur.

muga vaenlaselt on võtnud (... m a x i m e s u a e s -
s e c r e d e b a n t , q u a e e x h o s t i b u s
c e p i s s e n t) ^{120/}. Omandamine oli algselt ühekülg-
ne tegevus - võtmine (c a p t u m) vaenlaselt ^{121/}. Selline
ühekülgne haaramise idee ei kao ka siis, kui ei haarata
enam vaenlaselt, vaid saadakse kaasmaalaselt. Ka siis toi-
mub haaramine ja nimelt piltlikult " h a a r a t e s a s -
j a o m a n d i k s s a a g i õ i g u s e k o h a -
s e l t " ^{122/}. Aga omandiks sai seega ainult asju, mil-
lised sõjasaagi tavaliselt moodustasid (r e s m a n c i p i) ^{123/}.
Seepärast ongi mancipatio vormis esikohal haaramine omanda-
ja poolt ja tasu hilisema lisandina teisel kohal ^{124/}.

Selle teooria viga on liiga üheküldset ainult
manu capere mõiste rõhutamine ja kõigi muude tähelepaneku-
te kõrvale jätmine. Kui r e s m a n c i p i oli sõja-
saak, miks ei leidunud seal relvi, kariloomi jne.? Miks
üldse mancipatio vormi on sellisel juhul tasu sattunud?

IV RES PRETIOSIORES ^{125/}.

Lähtudes res mancipite erilise kaitse, avalike vöö-
randamisvormide ja tsensusega seotavuse vaatlusest, on

^{120/} IH. G.d.r.R. II lk. 107.

^{121/} Ibid. lk.-d 110, 111, kaubandus oli häbistav ja kauban-
duse kaitsja Merkur oli ühtlasi vale ja pettuse ju-
mal.

^{122/} Ibid. lk. 112.

^{123/} Ibid., lk. 112.

^{124/} Ibid. lk. 543. PUCHTA, C.d.I.II 638, res mancipi said
oma nimetuse sellest, et nad olid sõjasaak ja neid
jagati, kusjuures igaüks siis käega haaras. Osa sõ-
jasaaki müüdi aerariumile tulude hankimiseks. Laeku-
vat raha nimetati m a n u b i a.

^{125/} GAIUS I, 192.

res mancipi - res nec mancipi liigituses nähtud väärtuslike objektide eristamist vähemväärtuslikest ^{126/}. Ometi aga jääks sellel juhul täiesti seletamatuks paljude hinnaliste esemete (pärlid, provintsi maatükid) kuulumine res nec mancipi kategooriasse. Samal ajal aga jälgides ka res mancipi loetelu selgub, et see haarab ainult põllumajanduslikke esemeid, mis "talupojalikus ühiskonnas on varanduse oluliseks osadeks" ^{127/}. Seega järgneks, et res mancipi on ainult põllumajanduse seisukohalt väärtuslikud esemed ^{128/}.

Miks aga ainult üks osa põllumajanduslikke varu ja mitte teine (vili, kariloomad), mis samuti hinnaline? (Leonhard) ^{129/}.

V. RIIGIKAITSE HUVIDES NATSIONAALVARAD ^{130/}.

Leonhard otsib asjade liigituse põhjusi natsionaalpoliitilisis huvides ^{131/}. Res mancipi olevat asjad, mida hoiti vanlaste kätte sattumast ja selleks siis oligi tarvilik peregriinide kohta res mancipi omandamise keeld ja selle keelu kontrollimiseks võõrandami-

126/ MAY, E.d.d.r.lk. 190.

127/ GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk. 274.

128/ Pikemalt alamal, lk.

129/ LEONH. Inst.lk. 272,272 n.l. viljakaubandus (GAIUS II 15,16). - SOHM. Inst. lk. 263.

130/ Ibid. 271 jj.; Realenz. art. "res mancipi".

131/ LEONHARD väidab, et sama tõendavad Sohm ja Karlova. SOHM, Indst. lk. 263 - KARLOVA R.R.II lk. 354.

sel avalikkus. Fundust ei tahetud võõraisse kättesse las-
ta ^{132/}, samuti ka mitte orje, kes võisid teadete andjaiks,
veoloomad ratsanike, relvade ja toiduvarade kandjaiks ja
maaservituudid vaenlase sissetungi soodustavaiks tingimu-
siks osutada ^{133/}. Sohm aga ei mõista siiski r e s m a n
c i p i all ühekülgselt ainult riigikaitset, vaid ka kui
talupoja varanduse aluspõhja ^{134/} ja nende (res mancipi)
privilegeerimist kui õiguslikku maa-tüki (koos orje ja
tööloomega) eristamist muust liikuvast varast.

VI. PÕLLUMAJANDUSLIK PÕHIVARA ^{135/}.

R e s m a n c i p i on tähtsamad ja tarviliku-
mad põllumajanduslikud esemed, õigem sellised ilma mille-
ta maaharimine üldse p o l e v õ i m a l i k e g a
m õ e l d a t a v g i ^{136/}. Kui põlluharijal puuduks nii
inim- kui ka loomade tööjõud, poleks põllutükile viivaid
teid ega tema põllutükk vihmaveekahjude eest kaitstud, siis
järgneks otsekohe tema majanduslik langus ^{137/}. Seega res
mancipi'test oleneski põlluharija majanduslik jõukus ja te-

132/ SOHM, Inst. lk. 263, " põhimõtteliselt võis ainult
roomlane Roomas maaomanik olla ".

133/ Ibid., lk. 263: " liikuvaile asjule osutus see välja-
veo keeluks ".

134/ Ibid., lk. 263. " Grundstock des bäuerlichen Vermö-
gens... ".

135/ KÜBL. G.d.r.R. lk. 39 - POKR. I.r.p.lk. 331, - SOHM.
Inst. lk. 263 - KARLOVA, R.R.lk. 354 jj. - GIRARD,
G.u.S.d.r.R. lk. 274.

136/ POKR. I.r.pr.lk. 331 - KÜBL. G.d.R.lk. 39.

137/ Ibid.

ma saatus. Riik aga oli huvitatud talupoja saatuses, sest riik oli talupoja-riik ja sellises oleneb kogu riigi heaolu ja kaitsejõud ainult talupoja maksu- ja väeteenistusjõust^{138/}. Sellel samal põhjusel ei ole ka talupojal enesel võimalik oma põhivara- ga vabalt talitada, vaid riiklikes huvides on avalik kontroll võõrandusakti puhul. Ühtlasi aga ka on res man- c i p i omandajale julgeolekuks kindlustus a c t i o a u c t o r i t a s e näol. Ka naiste teguvõime piirami- ne talupoja-ühiskonna väärtasjule selgub, sest f e m i - n a s v e r o p e r f e c t a e a e t a t i s i n t u t e l a e s s e, f e r e n u l l a p r e t i - o s a r a t i o s u a s i s s e v i d e t u r^{139/}.

Talupoja-riigi ümberkujunemisega ^{Liin} ainuriigiks ja kaubanduse tõusuga aeg-ajalt sellise liigituse tähtsusetuks muutumine oli loomulik.

Karlova iseloomustab ka töö- ja veoloomi, a r - m e n t a e t j u m e n t a, kui inimese abilisi tema tööde juures ja seega arusaadaval kombel tõstetud kõrgema- le teistest koduloomadest^{140/}.

VII SOTSIAALSED JA INDIVIDUAALSED HÜVISED^{141/}.

Tarvitades aluseks võrdlevat õigust, väidab Bonfan- te, mitte üheski õiguses - ei primitiivses ei kultuurses,

138/ KÜBL. G.d.r.R. lk. 39.

139/ GAIUS I, 190.

140/ KARLOVA, R.R.II, lk. 354.

141/ BONF. Scr.g.v.II lk.-d 216-326; C.d.d.r.179-182; R.õ.a. lk-d 169,170.

leiduvat ühte ühist omandiks olevate asjade tervikut, vaid igas neis on üks ülim asjade liigitus, mis varieerub vastavalt rahvale ja tema ühiskondlikele ja majanduslikele tingimustele, kuid milles ikka ja alati väljendab üks kindel *antitees* - antitees sotsiaalsete ja individuaalsete huvide vahel. Igas ühiskonnas on osa asju, millede võõrandamine nende kohta olevate sotsiaalsete huvide tõttu on eriliselt korraldatud - võrreldes asjadega, mis kuuluvad ainult isiklike huvide piirkonda. Ka vastupidi, isegi kõige kommunaalsemas ühiskonnas (SSSR) polevat eitatud individuaalset omandit isikule vajalikele vähem-väärtuslikele asjule. Selliseks antiteesiks on kreeka õiguses nähtavad (*οὐδία παρέρη*) ja nähtamatud (*οὐδία ἀφανής*), hellenoorientaalses roomaõiguses mobiliad ja immobiliad ja vanas roomaõiguses just *res mancipi - nec mancipi* 142/. Res mancipi esindades sotsiaalsete varade kategooriat on grupi, kollektiivsuse või selle esindajana selle pealiku, tõelikuks sotsiaalseks omandiks. See oli siis algeline omand ja sotsiaalseks grupiks, mille ümber ta koondunud oli, oli *gens*.

Üldine tulemus aga sellele teoorial on, et *res mancipi - nec mancipi* liigitus pole mingi isoleeritud nähtus ega rudiment Rooma algmeist, vaid on nähtus, mis on üldine kõigile ühiskonnale.

Et aga Rooma ühiskond oli põlluharijate ühiskond, siis on ka arusaadav, et just põllumajanduslikud varad sot-

142/ KRÜGER, Z.d.S.St.XII lk. 159: "Kahtlane, et kõik asjade jaotused ühiseid jooni omavad ja veel julgem seda oletada *res mancipi - nec mancipi* liigituses".

siaalsete huvide tõttu võõrandamise suhtes teisiti korraldatud olid. Nad oli algselt kas üldse võõrandamatud või ainult kogu sugukonna (gensi) nõusolekul võõrandatavad.

VIII. UUSIMAIK VAATEID (VISSCHER, WESTRUP, SJÖGREN).

De Visscher^{143/} lähtub mancipium'i mõiste analüüsist leides selle olevat paterfamiliasse võimulike - erilise käsutusvõimu. Paterfamiliasse võimule alludes nii inimesed kui ka loomad juba muutuvad mantsipeeritavaks. Selle võimu „ nagu - avalikõiguslik " iseloom selgitavat tema laienemise solum'ile.

Liiga lühisõnalises väljenduses on siiski öeldud, et res mancipi on olendite segakategooria s.o. nad alluvad paterfamiliasse mancipium'ile ja on võimelised olema omandiks. (Sest mancipium ja omand olevat erimõisted)^{144/}.

Siin on res mancipi omapära seotud paterfamiliasse instituudiga ja seega oleks ta ometi roomaõiguse isoleeritud nähtus. Miks aga üks eriline osa, omandiks olevaid olendeid, ainult on paterfamiliasse mancipium'ile allutatud?

Westrup^{145/} mõistab res mancipi all ühisvara (" ~~ant~~aticum consortium ") mida paterfamiliasse

143/ Revue h.d.d.

144/ Vrdl. supra lk. 29 " mancipium " mõiste.

145/ Revue h.d.d.

as on kohustatud kui hea majandaja valitsema. Male rem
ge ~~e~~ ens aga võis ta takistatud saada perekonna poolt
interdictio bonorum administratio'ga. Kõik olemasolevad takistused res mancipi
võõrandamiseks kõnelevad selle vaate poolt 146/.

Sjögren 147/. ütleb, et on võimalik ka
res mancipi - res nec mancipi jao-
tuse algne väljaarenemine karistusõiguslikul pinnal. Res
mancipi vargus oleks olnud erilise karistusega se-
tud, sest tema võõrandamisel tuli ~~fenesele~~ võtta auc-
toritas (vastutus), mille-tõttu võidi hiljem nõu-
da actio auctoritatis'e teel ostuhinna suu-
rus in duplum.

146/ Vrdl. lk. 25.

147/ Acta universitatis Lundensis, 1936.

E. K O K K U V Ö T E.

Kõige kindlamat usaldust peaksid rakkuma vaated, millised on kõige hilisemad, sest nad leiavad oma kujunemisel juba eest tasandatud tee ja suurema allikate hulga ja neist selgema pildi. Kas aga see igakord on õige? Võibolla, et tulevikuski kaldutakse taas mõne vanema oletuse juurde, nagu see möödunud ajaski on nii korduvaks nähtuseks olnud. Palju on arvamusi *r e s m a n c i p i* kohta ja nad on väga erinevad, kuid olgu nad kui erinevad tahes - ometi on jooni, millised ei lase ennast neis arvamuses üheski salata, vaid üldist jaatamist peavad leidma. Need väljanopitult oleks:

1. *r e s m a n c i p i* on põlluharija kõige hädavajalikumad varad; 148/
2. *r e s m a n c i p i* võõrandamine nõuab kaaskodanike või ametniku kaastegevust, seega avalike huvide esindamist 149/;
3. *r e s m a n c i p i* on ainult rooma kodaniku vara, välismaalane on tema omandamisest eemaldatud 150/;
4. *r e s m a n c i p i* on census'ega lähedalt

148/ Eriti rõhutamist leidnud lk. 34

149/ Eriti rõhutamist leidnud lk. 33, 35

150/ Eriti rõhutamist leidnud lk. 33

seotud 151/.

(Loomulik ka et tsenseeriti hinnalisemaid asju).

Ei saa teisiti kui tuleb seda kokkuvõttes näha
r e s m a n c i p i - r e s n e c m a n c i p i l i i -
g i t u s e s r o o m a t a l u p o j a l i k u s ü h i s -
k o n n a s s o t s i a a l s e l t j a n a t s i o -
n a a l s e l t v ä ä r t u s l i k u m a t a v a r a -
d e e r i s t a m i s t v ä h e m v ä ä r t u s l i -
k e s t .

Olid need varad siis p a t e r f a m i l i a s e
k ä s u t u s e s e r i l i s e k ä s u t u s v ö i m u g a (V i s s c h e r) v ö i p e r e k o n d -
l i k u k o n t r o l l i g a (W e s t r u p , B o n f a n t e) s e e o n j ä r j e k o r r a s
t e i n e k ü s i m u s j a s i i n a r v a m u s e d d i a m e t r a a l s e l t e r i n e v a d .

RES MOBILES - RES IMMOBILES

II

RES MOBILES - RES

IMMOBILES

II. RES MOBILES - RES IMMOBILES.

A. ÜLDISELT.

Asjade liigitus *res mancipi-nec mancipi*, mis eriti iseloomulik oli primitiivsele rooma talupojalikule ühiskonnale, nagu nägime, ei suutnud säilitada oma elujõudu monarhia ajal. Aga koos mainitud liigituse langusega hakkas selgemalt esile kerkima uus, mille idud juba paralleelselt mainituga ennast lasevad leida isegi primitiivses ühiskonnas, kuid temast kui väljakujunenud asjad liigitusest võib kõnelda alles monarhia lõpp-ajastul ja sealgi ei puudu tal segasem ilme võrreldes näiteks sama liigitusega germaani õiguses ^{152/}. See on asjade liigitus kinnikuiks ja vallakuiks, milline on praegusajal oma võidukäigu sooritanud Euroopa kontinendil, kuid mis ka taas ilmutab languse sümptome ^{153/}.

"*Corpus iuris civilis*"t, kuid allikalisi fragmente ja võrdlevat õigust jälgides selgub, et nimetatud liigitus oma spetsiaalses iseloomus üldse ei esine klassikalises õiguses, mis järeldub eriti tema esine-

^{152/} GIRARD, G.u.S.d.r.R. lk. 268 - MAY, E.d.d.r.lk.192.
^{153/} MAY, E.d.d.r.lk. 192.

misest enam *C o d e x i s, N o v e l l a e*'des, administratiiv-praktikas ja mitte *D i g e s t a's* ^{154/}.

Klassikaline jurist tarvitas kinnikute tähistamiseks konkreetset kõneviisi ja väljendus " *r e s i m m o b i l i e s* " leidub vaid vähestes tekstides ja sealgi interpoleeritud ^{155/}. Tavalised väljendused kinnikute kohta nagu " *f u n d u s* " ^{156/}, " *p r a e d i u m* " ^{157/}, " *a e d e s* " ^{158/} ja mõnikord ka " *r e s q u a e s o l o c o n t i n e n t u r (t e n e n t u r)* ", " *r e s s o l i c o h a e r e n t e s* " või lihtsalt " *res soli* " kõnelevad selleks selget keelt, et tähistamine *i m m o b i l i a - m o b i l i a* on klassikalisele ajastule võõras ^{159/}.

Teiseks selgub, et klassikalises rooma õiguses asjade liigitused kannavad abstraktset, mitte konkreetset iseloomu, kuna *m o b i l i a - i m m o b i l i a* liigitus arvestab eseme konkreetset omadust olla liikuv (*m o v e n t i a, s e m o v e n t e s* ^{160/}, liigutatav - *m o b i l i a*) või liikumatud (*i m m o b i l i a*) ja piirdub seega vaid kehalike asjadega. Tähtsaim selle ajastu asjade liigitus, *r e s m a n c i p i n e c m a n c i p i*, on abstraktne ja haarab peale kehaliste asjade ka kehatuid (*i n c o r p o r a l e s*), õigusi (*s e r v i t u t e s p r a e d i o r u m r u s t i c o r u m*) ^{161/}.

154/ BONF. Scr. g.v.II lk. 255; C.d.d.r.II lk. 185.

155/ KÜBL. St.i.o.P.B. lk. 247, Dig. 33,4,3,1 võib ka õige olla, kuid ta pole seal kategooria tähenduses, sama BONF. Scr. g.v.II lk. 256, C.d.d.r.lk. 186 "interpoleeritud või muudetud (teisendatud).

156/ SOHM. Inst.lk.256 n.5. fundus = als geschlossenes landwirtschaftliche Einheit erscheinen des Landgut.

157/ Ibid. praedicum = Grundstück.

158/ Ibid., aedes = Einwohnhaus, Familienhaus.

159/ BONF. C.d.d.r.II lk. 186.

160/ MAY, E.d.r.lk. 192 - DERNB. Pand. lk. 170 n.8.

161/ MAY, E.d.d.r.lk. 191 - KÜBL. St.i.o.P.B.lk.348.

Ja kuigi on õige, et liigutus vallakuiks - kinnikuiks ei oma klassikalises õiguses veel spetsiaalset iseloomu ega kaugeltki mitte seda tähtsust, mida *res mancipi - nec mancipi*, siis ometi on võimalik jälgida vähemalt üksikuid erinevusi normides *f u n d u s e* (*ka res soli*) ja muu vara vahel. Nende erinevuste arv aga sealjuures aja edasisammudes suureneb.

B. E R I N E V U S I E N N E M O N A R - H I A T

1. Juba XII-tahvli seaduses leidub *f u n d u - s e* ^{162/} eristamine muust varast *u s u s e* (*usucapia*) erinevate aegade näol (*u s u s a u c t o r i t a s f u n d i b i e n n u m e s t c e t e r a r u m r e - r u m o m n i u m a n n u u s e s t*). Samuti väidetakse, et servituudid, mis XII-tahvli seaduses on mainitud, võisid ainult kinnikuile tekkida ^{163/}.

2. *M a n c i p a t i o* vormis võõrandada oli võimalik kinnikut ka eemalolles (*absentia* ^{164/}), s.o. "mitte haarates".

3. Ilmsemalt kerkib erinevus esile *intertiktides*. *I n t e r d i c t u m u t i p o s s i d e t i s* annab

162/ ainult *fundus Italicus*. Provintsis tekkis *prescriptio longi temporis*, GIRARD, lk. 330.

163/ KÜBL. G.d.r.R.lk.37. - SOHM., Inst.lk.257 - GIRARD, G.n. s.d.r.R. lk.268 n.l. Seevastu aga BONF. C.d.d.r.II lk.187, aga hiljem tekivad servituudid ka inimestele, loomadele ja nad on kõik ühesugused *iura in aliena re*

164/ G.I, 121: " *praedia vero absentia solent mancipari*".

kaitset kinniku valduse puhul ^{165/}, *interdictum ut rubi* vallaku valduse puhul ^{166/}. Arvatavasti *int. uti poss.* oli vanem ^{167/}. Ta hiljem laienes ka vallakuile ^{168/} ja Justiniani õiguses kadus ^{169/}. Samuti *interdictum quod vi aut elam* esins ainult kinnikute puhul ^{170/}.

4. *Lex Plautia* (89.a.e.Kr.) keelas *fundum* *vi possessi*, igamuse, varem oli ainult vallaku igamine vägivalla puhul keelatud ^{171/}.

5. *Lex Julia de adulteriis (de fundo dotali)* a. 18.e.Kr. keelas mehel kaasavaraks saadud *fundus Italicus*'e võõrandamise ja pantimise. See keeld Justiniani ajal laieneb *fundus dotalis*'e peale ka väljaspool Itaaliat ^{172/}.

6. *Oratio divi Severi* (a.195.p. Kr.) kohaselt on *praedia rustica* ja *suburbana* hooldaja poolt võõrandamatu ^{173/}.

^{165/} Juliani ed. *uti aes aedes... nunc possidetis eum fundum*, Dig.43,31,1,1: "*uti possidetis quod de rebus soli...*"
^{166/}Dig.43,31,1 pr. - GAIUS IV 150,160...*uti rubi hic homo...*
^{167/}KÜBL. G.d.r.R.lk. 156.
^{168/}SOHM. Inst. lk. 280. ^{169/} Ibid.
^{170/}Ibid. lk. 319 - BONF. C.d.d.r.II lk. 187 - ka *servitutide* puhul.
^{171/}Ibid., lk. 517.
^{172/}KÜBL. G.d.r.R.lk.160.
^{173/}SOHM, G.d.r.R.lk.545.

Samal ajal aga tehakse ju teravat vahet f u n -
d u s I t a l i c u s' e ja provintsi maa-alade vahel,
linna ja maaservituude vahel - see kõik aga lõhub valla-
kute-kinnikute ühtlase liigituse ^{174/}, mis koguni omandi
ülekandes ja pandiõiguses mingit osa ei mängi ^{175/}. Alles
rooma-helleenilisel perioodil muutub olukord radikaalselt
imperaatori ja praefektide seadusandluse läbi, kuid kerki-
vad ka esile välisõiguste (kreeka, germaani) tugevad mõ-
jud ^{176/}.

D. K R E E K A Õ I G U S E M Õ J U S -
T U S I.

Tõsi küll, et kinnikute-vallakute liigituse juures
juba looduse poolt on konkreetset erinevus asjade omaduse-
na olla liikuv või mitteliikuv ~~antud~~ ja meie vaid tajume
meeltega nii nagu see on. Siin ei saa õigus asjale küll ole-
matut omadust anda, võib aga küll asja käsitleda nagu tal
see oleks ja ka vastava normi rakendust lubada. Nii sünnib
vallaku immobiliseerimine ja samuti ka õiguse immobilisee-
rimine, millised mõlemad esinevad Justiniani õiguses. Jus-
tinian ühes oma konstitutsioonis ütleb ^{177/}:... r e s q u a e
i m m o b i l e s s u n t v e l i n t e r l e g u n -

174/ BONF. C.d.d.r.II lk. 188, 189.

175/ KÜBL. St.i.o.P.B. II lk. 347.

176/ Ibid., lk. 347.

177/ Cod. 7,31,1,1.

t u r ". Vallasasjade immobiliseerimise näiteid leiab Kübler 178/ Digestades' kaks, Codex'is kümme ja Novellae'des kaks 179/. Kinnisvarana leiavad seal tarvitamist c o l o n i, m a n c i p i a ja a n n o n a e c i v i l e s (p a n e s c i v i l e s, πολιτικά σιτηρέσια, πολιτικά σιτήσις). Germaani õigus tundis immobiliseerimist ja seepärast on oletatud siin germaani õiguse mõju, kuna see osutub tõenäolikuks paljude germaanlaste kõrgemais Rooma riigiameteis olemisega. Kübler näitab germaanlasi selleks liiga suured Rooma riigi imetlejad olnud olevat, et nad oma õigust oleks hakanud Rooma riigi ~~kehha~~ istutama 180/. Βεβλιοθήκη ἐγκυρίσεων Egiptuses registreerides ka vallakuid - orje ja laevu, osutub tõendiks immobiliseerimise orientaalsele, arvatavasti kreeka, päritolule 181/.

Rooma õigustoiminguid iseloomustab suuline kokkulepe ja avalikkus tunnustajate instituudi kaudu. Kirjalikud vormid on roomlasile vähe tuntud ja ilmnevad alles hiljem (kreeka mõju). Teame, et endised avalikud võõrandusvormid kadusid, kuid uue asjade liigituse - m o b i l i a - i m m o b i l i a tähtsamaks tõusmisega kerkis vajadus tähtsamate i m m o b i l i a 'te võõrandamise avalikutumiseks. Endisest ajast olid küll L. Roomas säilunud maja-

178/ KÜBL. St.i.o. P.B. II lk. 350.

179/ Dig. 30,112 pr; 44,3,3; Cod. 6,24,12; 1,2,14 pr.1,2,14,9; 5,9,6,4; 10, 34,3 pr; 1,2,17,1,; 5,12,31,5; 7,31,1,1; 7,37,3,1; 11,32,3; (kõik ajaavhemikus 469-531). Nov.7. ja 120, 1 pr.

180/ KÜBL. St.i.o. P.B.lk.358.

181/ Ibid., lk. 349.

raamatud - libri censuales - kuid nendesse märkimine pol-
nud juriidiline kohustus, vaid harjumuse vili ^{182/}. Impe-
raator teeb isegi katsed endist tunnistajate instituuti
elustada, nõudes ostu-müügi teostamist naabrite juuresole-
kul ^{183/}. Ometi seda hämmastavam on, et riigi kõige ida-
poolsemas osas, Aleksandrias, leidis kinnisvarade ostumüü-
gi registreerimise sunduslik kirjutamine vastavasse raama-
tusse ^{184/}. Igal linnaosal oli oma raamata erilise *βιβλιο-*
γράφει valitsemisel ja iga kinnisvara suhtes õigustoimingu
teostamise puhul tuli võtta sealt enne tunnistus kinnisva-
ral lasuvate kohustuste kohta notarile akti sõlmimisel
esitamiseks ja siis akt uuesti raamatus registreerida. Kui-
das selline instituut sellisesse kohta tekkis ja miks ta
üle kogu Rooma impeeriumi ei levinenud, on raske mõista. Veel
IV saj. leidub ta seal.

182/ POKR. I.r.pr.lk. 378.

183/ Ibid., lk. 378. - Vat.frag.35 " contractus solemniter
explicatur " - certa et vera proprietatis vicinis prae-
sentibus demonstrantur " .

184/

E. K O K K U V Õ T E.

Kui oleme pilku heitnud ka asjade liigituse kinnikuiks - vallakuiks, siis on üllatavalt selgunud, et see naturalistlik nimi, mis küll antud mainitud liigitusele, ei väljenda alati asjade konkreetset omadust olla liikuv või liikumatu, vaid jaotuse aluseks näivad kerkivat sootuks teised asjaolud, pigem nende väärtus ja seotavus sotsiaalsete huvidega ^{185/}. Kas selles pole aga ühisjoon *r e s m a n c i p i - n e c m a n c i p i j a r e s i m m o b i l e s - r e s m o b i l e s* vahel? Ja kindlasti ka on.

Ja teine joon on võõrandamisel avalikkus väärtuslikuma kategooria jaoks ^{186/}.

Ja kolmandaks, hinnatakse praegusajalgi kodaniku majanduslikku seisutema kinnisvara järele (*vrdl. c e n s u s*).

Aga on ka muidugi erinevusi. Avalikkus võõrandamisel teostub erineval viisil. Ka natsionaalhuvides kinnisvara omamise keeld välismaalasile pole nii võimas kui rooma ühiskonnas *r e s m a n c i p i* kohta.

185/ BONF. C.d.d.r.II lk. 183 j. Scr.g.v.II lk-d 216-260.

186/ KUNKEL, Realenz. art. "mancipatio" - " õige on mancipatio akti vallakute-kinnikute probleemiga siduda.

III K A S U T A T U D K I R J A N D U S .

1. BONFANTE, P., " Scritti giuridici varii II ", Forme primitive ed evoluzione della proprietà romana (Res Mancipi e res nec Mancipi), Torino, 1918.
Lüh. BONF. Scr.g.v.II.
2. BONFANTE, P., " Corso di diritto romano II ", Roma, 1926.
Lüh. BONF. C.d.d.r.II.
3. BONFANTE, P., " Rooma õiguse ajalugu! Tõlkinud E.Ein. Tartu, 1930.
Lüh. BONF. R.õ.a.
4. DERNBURG, H., " Pandekten I", Berlin 1902.
Lüh. DERNB. Pand.
5. GIRARD, P.E., Geschichte und System des römischen Rechtes " übersetzt von R.v.Mayer, Berlin 1908.
Lüh. GIRARD, G.d.r.R.
6. IHERING, - " Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung", Leipzig, 1891.
Lüh.: IH.G.d.r.R.
7. JÖRS, P., - " Geschichte und System des römischen Rechts", Berlin, 1927.
Lüh. JÖRS, G.d.r.R.

8. „CORPUS IURIS CIVILIS“, Krüger-Scholl-Kroll 1912-1920.
Lüh. C.i.c.
9. KARLOVA, P., „Römische Rechtsgeschichte II“, Leipzig
1901.
Lüh. KARLOVA, R.R.
10. KÜBLER, B., „Geschichte des römischen Rechts“,
Leipzig, 1925.
Lüh. KÜBL. G.d.r.R.
11. KÜBLER, B., „Res mobiles et immobiles“, „Studi in
onore die Pietro Bonfante II“, Milano,
1930.
Lüh. KÜBL. St.i.o.P.B.
12. LEONHARD, R. „Institutionen“ Leipzig 1894.
Lüh. LEONH. Inst.
13. MAY, G., - „Elements de droit romain“ Paris 1932.
Lüh. MAY, E.d.d.r.
14. MITTEIS, L., „Römisches Privatrecht bis auf die Zeit
Diokletians“ Leipzig, 1908.
Lüh. MITTEIS, R.P.
15. MOMMSEN, Th., „Römische Geschichte“ Berlin, 1907.
Lüh. MOMMSEN, R.G.
16. PAULY-WISSOWA: Realenzyklopädie.
Lüh. Realenz.
17. POKROVSKIJ, M.A. „Istoria rimskago prava“ Riga, 1924.
Lüh. POKR. I.r.pr.

18. PUCHTA, G.F. "Cursus der Institutionen" Leipzig
1857.
Lüh. PUCHTA. C.d.I.
19. Revue historique de droit français et étranger, 1935.
Lüh. Revue h.d.d.
20. SOHM, R., - Institutionen. Geschichte und System des
römischen Privatrechts ". Bearbeitet von
L. Mitteis. München und Leipzig, 1923.
Lüh. SOHM. Inst.
21. SJÖGREN, J., "Till frågan om utvecklingen av aucto-
ritas förpliktelsen vid mancipationsak-
ten ", Lunds universitets Årsskrift ny
följed, 1936.
Lüh. Sjögren.
22. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte,
Romanistische Abteilung.
Lüh. Z.d.S.St.
- =
- =